

Úvod

O adamitech, husitské sektě naháčů, už něco zaslechl nebo četl skoro každý. Ale většinou jen krátkou zmínku v knize či ve vyprávění. Někoho snad zaujala natolik, že sáhl po tištěné rozpravě pana Isaaca de Beausobre či po díle Josefa Dobrovského, poslední knize, která byla o adamitech napsána. Od té doby uplynulo 200 let a nikdo z historiků se nepokusil sepsat o adamitech dílo, jež by zúročilo novější vědecké poznatky. Adamité tak zůstávali v přítmí, opomíjení a polozapomenutí. Téměř jako by se – řečeno s Chelčickým – „obrátili do lesův a zákútín“ historie.

A přitom je jejich příběh fascinující, skoro neuvěřitelný. Tak neuvěřitelný, že mu skutečně mnozí lidé včetně některých historiků v průběhu tří století odmítali uvěřit. Kým vlastně adamité byli? Byli to blázniví naháči libující si ve smilstvu? Byli to krutí vrazi a rouhači? Byli to revolucionáři, předznamenávající cestu komunismu? Byli to bojovníci za svobodu, proroci nové humanity? Byli to... a byli vůbec?

Na všechny tyto otázky se pokusíme odpovědět v knížce, kterou právě otvíráte.

Adamité jsou mimořádným dějinným zjevem, který dobře ilustruje zjitřenou náladu počínající husitské revoluce. V nich došlo náboženské vytržení husitské doby vrcholu. Snad se ve středověku i jinde vyskytovala podobná náboženská hnutí, přes-to jsou ale zprávy o českých adamitech jedinečné.

V této práci se zaměříme na osudy českých naháčů z církevně-historického hlediska. Pokusíme se především o rozbor pramenů, které o adamitech hovoří, a získání co největšího množství informací o tomto podivuhodném náboženském hnutí českého středověku. Nejde tedy o studii religionistickou, která by si kladla za cíl zhodnotit sektu adamitů z hlediska vývoje evropských náboženských proudů. Nicméně o alespoň rámcové zařazení adamitů do teologických souvislostí křesťanské věrouky se pokusíme, poněvadž bez toho bychom nemohli pochopit ani fenomén této sekty, ani husitství jako takové.

Protože je tato práce založena především na několika základních pramenech, budou citovány průběžně v textu, aby se čtenář mohl orientovat a snadněji dohledal odkaz v edicích těchto pramenů. V poznámkách budou citovány prameny doplňkové a sekundární literatura.

1. Název „adamité“

Se jménem „adamité“ se setkáváme poprvé už v dílech církevních otců pozdní antiky a počátku středověku. Vůbec poprvé zmiňuje sektu, která nacházela inspiraci v Adamově nahotě, sv. Epifanius ze Salamíny (asi 315–403 A. D.), a to v díle *Panarion*, latinsky zvaném *Adversus haereses* (kniha II., kap. 52, čl. 2 a 3). Členové sekty, muži i ženy, se scházeli ve zvláštních lázních, kde všichni odkládali šat. Nazí byli i při následné četbě Písma. Kdo zhřešil, byl z jejich společenství vyloučen, tedy jakoby vyhnán z ráje, protože svoji církev považovali za ráj. Toto ztotožnění církve a ráje je i důvodem, proč byli na církevních shromážděních nazí, podobně jako Adam v ráji. Jsou mezi nimi i „zdrženliví“, kteří se těší největší úctě, a prý mají mezi sebou panny, ale to Epifanius považoval za lež sloužící ke klamání ostatních. Mimo to nevěřil, že by ve shromáždění nahých mužů a žen nedocházelo k pohoršení a ke hříchům. Skutečnost, že v sektě měla být zvláštní skupina „zdrženlivých“, naznačuje, že toto náboženské společenství mělo patrně návaznost na manichejce či podobnou gnostickou sektu. Právě u manichejců totiž existovali v rámci společenství i výše postavení vyvolení. Ti žili obzvláště čistým životem, jehož součástí byla i naprostá pohlavní zdrženlivost. Těšili se proto velké autoritě, podobně jako v křesťanské církvi duchovenstvo (které však tehdy ještě nebylo vázáno celibátem).

Tuto sektu ale Epifanius nijak nepojmenovává. První, kdo pro ni použil označení „adamité“, byl tak až sv. Augustin (354–430 A. D.) v XXXI. kapitole spisu *De haeresibus*, a to ve tvaru „Adamiani“. Takto pojmenovaná sekta odvozovala svůj název od prvního člověka Adama. Aby se mu připodobnili, odložili příslušníci sekty oděv, takže se scházeli nazí k modlitbám a čtení Písma svatého. Nazí dokonce i vysluhovali církevní svátosti. Domnívali se totiž, že církev je novým rájem namísto toho, z něhož byl Adam vyhnán. Odmítali manželství jako projev hříšného stavu po Adamově pádu, protože ten také „nepoznal“ svou ženu, dokud oba žili v ráji (Gen 4, 1). Augustin nepíše, že by „Adamiani“ páchali nějaké nepravosti, pokud to nechce cudně naznačit výrokiem, že se „nazí muži a ženy schází“. S největší pravděpodobností vycházel Augustin z Epifaniova vyprávění, čemuž nasvědčuje shoda v tom, že „Adamiani“ považovali svou církev za obdobu

ráže, i výslovná zmínka, že se ke čtení Písma scházeli nazí, což je u Augustina rozvinuto ještě v tom, že nazí prováděli i další náboženské úkony.

V podstatě stejnou zprávu o adamitech má i sv. Isidor ze Sevilly (asi 560–636 A. D.) ve svém stěžejním díle *Etymologie* (kniha VIII., kap. 5, odstavec 14). Zdá se, že svoji krátkou zprávu přebírá výhradně od Augustina, čemuž kromě obsahu nasvědčuje jak shoda v pojmenování sekty „Adamiani“, tak i některé formulace, které doslova odpovídají formulacím Augustinovým.

Dalším, kdo zmiňuje sektu s názvem „Adamiani“, je sv. Jan Damašský (asi 676–754 A. D.) v díle latinsky zvaném stejně jako Augustinova kniha *De haeresibus*. „Adamiani“ odvozovali prý jméno od jakéhosi Adama, který žil „v tomto věku“. Scházeli se společně, muži i ženy, a nazí se modlili, četli z Písma svatého a konali bohoslužby. Žili osaměle, protože zavrhovali manželství. Svou církev považovali za ráj. Jejich víry si sv. Jan příliš necenil, považoval ji za směšnou. Porovnáme-li líčení damašského teologa s líčením sv. Augustina, můžeme téměř s jistotou konstatovat, že i on čerpal z Augustinova vyprávění.¹

Zdá se tedy, že všechny zprávy církevních otců vycházejí z jediné zprávy sv. Epifania, který popisuje jakousi křesťanskou sektu pod manichejským vlivem, působící pravděpodobně ve 4. století. Vzhledem k tomu, že se o sektě zmiňuje sv. Augustin, zdaleka nejuctívanější teolog latinského západu, a rovněž sv. Isidor, jehož *Etymologie* byly velmi rozšířeným a citovaným spísem, je jisté, že mezi vzdělanými duchovními existovalo po celý středověk povědomí o existenci starověké sekty nesoucí jméno „Adamiani“ a vyznačující se nahotou svých členů. Nebylo tedy nic divného na tom, že když se v Čechách doby husitské objevila skupinka, která rovněž s poukazem na praotce Adama odložila šaty, začali ji nejprve vzdělanci a později i obyčejní lidé označovat již existujícím názvem „adamité“, což je vlastně jen překlad latinského „adamiani“. Zpětným překladem pak do pozdně středověké latiny přešel tento název do podoby „adamitae“.

Poprvé se s tímto označením české sekty setkáváme v traktátu M. Ondřeje z Brodu *O původu husitů*, který byl sepsán mezi lety 1422–1425, spíše blíže staršímu datu. Katolický mistr v tomto protihusitském spise na dvou místech mluví o sektě adamitů („adamitae“), které řadí jednou do společenství valdenských, runkariů, sekty svobodného ducha a luciferinů, podruhé je zmiňuje spolu s valdenskými a tábory. Přitom adamité jsou vysloveně

zmiňováni jako ti, „kteří chodí nazí“, a ze souvislosti s tábory jednoznačně vyplývá, že mistr Ondřej mluví o současné české sektě, nikoli o dávné kacířské skupině působící v časech církevních otců.²

Pojmenování adamité se objevuje poté zejména v dílech zahraničních autorů. Prvním z nich je Eneáš Sylvius Piccolomini (pozdější papež Pius II.). Ten nazývá sektu nejprve v listu kardinálu Carvayalovi „adamite“, o něco později v díle *Historie česká* potom „adamitae“. Stejným jménem pojmenovává tuto skupinu i Tomáš Ebendorfer v díle *Chronicon Austriacum* z roku 1463.³ Je zajímavé, že Sylvius i Ebendorfer používají pojmenování sekty v podobě, kterou najdeme poprvé u Ondřeje z Brodu, tedy „adamitae“, a nikoli v podobě známé ze starověkých pramenů („adamiani“). Je tedy pravděpodobné, že toto jméno převzali od svých českých informátorů v již počestěné, zpětně do latiny přeložené podobě. I v Čechách se ale výraz „adamité“ („adamitae“) objevuje pouze v latinských textech, neboť české prameny pojmenovávají sektu jinak. Výraz „adamité“ pronikl do češtiny, zdá se, až díky překladu Sylviovy *Historie* (viz dále). Toto pojmenování je tedy spíše dílem vzdělců či duchovních, kteří znali díla církevních otců s jejich zmínkami o sektě starověkých adamitů, nikoli názvem, jímž byla husitská sekta běžně označována.

Pojmenování adamité používá po roce 1460 ve své inkviziční příručce brněnský dominikán Petr z Klatov („adamité“), není ovšem jisté, zda je přebírá od Sylvia, jehož *Historie* vyšla krátce předtím. Podobně nejistá, i když pravděpodobnější, je přejímka tohoto pojmenování od pozdějšího papeže v *Locustariu* Jana Vodňanského. V době sepsání tohoto spisu, po roce 1520, už totiž existovaly české překlady Sylviova díla, z nichž mohl název adamité proniknout do širšího povědomí v Českých zemích. Jan Húska, katolický kněz, který vydal český překlad *Historie* už roku 1487, nazývá sektáře „adamci“ (či adámci? – 4. pád pl. „adamky“), kališník Mikuláš Konáč pak v překladu z roku 1510 „adamníci“.⁴

Veršované letopisy české mluví o „naháčích“, sekta je zde tedy pojmenována podle výrazného znaku (dříve např. duchoborci, monofysité, kataři). Stejným pojmenováním „naháči“ častuje tuto sektu i zakladatel Jednoty, bratr Řehoř, v *Psání panu podkomořímu Království českého* z roku 1461. Zajímavé je, že doslova píše „Pikharti a Naháči nic nevěří...“, tedy rozlišuje obě skupiny. Právě výraz pikharti byl totiž nejběžnějším označením této

sekty.⁵ Univerzálním označením „pikharti“ ji nazývá M. Vavřínek z Březové (název kapitoly 111. „O adamitech a jejich vyhubení“ je až dílem novodobého editora) a tento název používají i další prameny, české i latinské: vratislavská verze *Starých letopisů českých* (dále jen SLČ), veršované letopisy (vedle označení „naháči“) *Kronika Starého kolegiáta* i *Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi*.

Za pikharty považovali pražané, mezi něž patřil i M. Vavřínek, všechny, kdož odmítali reálnou přítomnost Krista ve svátosti oltářní – tedy všechny od adamitů po tábory. Později z téhož důvodu byli za „pikharty“ označováni i členové Jednoty bratrské. Na základě tohoto všeobecného označení bylo někdy kladeno rovnítko mezi pikharty a adamity a všem pikhartům tak byly přisuzovány adamitské nestoudnosti. Na tento omyl upozornil už J. Dobrovský.⁶ S jistou výhradou lze naopak říci, že adamité byli zvláštní odnoží pikhartů, přesněji řečeno z prostředí „pikhartů“ vzešli, jak ještě ukážeme.

Petr Chelčický, mluvil-li o adamitech, nepoužívá žádného zvláštního označení, nazývá je prostě „rúhači smilní“ či jinými hanlivými slovy.⁷

Zdá se tedy, že v češtině byla sekta původně nazývána buď naháči, nebo obecně pikharti. Intelektuálové, znalí Augustinových a Isidorových děl, ji ale označovali jménem adamité, které v pozdější době převládlo. Stalo se tak nejspíš proto, že postupně vymírali současníci sekty a zprávy o ní se stále více stávaly historií, kterou už nevyprávěli přímí účastníci na základě zážitků, ale sepisovali historikové na podkladě písemných zpráv a kronik. Přitom většina humanistických dějepisců znala především *Historii českou* Eneáše Sylvia Piccolominiho, odkud nejspíše toto pojmenování přejala – a to i do česky psaných děl... Pojmenování „adamité“ přibližuje zároveň jeden z hlavních znaků sekty, který utkvěl všem čtenářům v paměti, totiž nahotu. Vzhledem k tomu, že je to označení vžité a výstižné, budeme je používat i v naší práci. Pokud zde budeme hovořit o pikhartech, rozumíme jimi náboženskou skupinu, která popírala reálnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní a stála pod vlivem valdenských – zejména skupinu radikálních pikhartů kolem Martina Húsky. Označení tábori pak používáme pro většinovou tábořskou stranu (u vědomí toho, že se tato strana ještě dále rozdělovala přinejmenším na dva proudy, viz dále), která ovládla Hradiště po odchodu pikhartů, bez ohledu na její názor na svátost oltářní.